

Louis Proyect

Ukraina bakom dimridåerna

CounterPunch, 29 juni 2016

Denna artikel handlar till stor del om hur Ukraina blev en del av det blivande Sovjetunionen. Proyect utgår från två böcker, som utifrån olika utgångspunkter, redogör för historien, men han behandlar även kortfattat det Ukraina som växte fram under det folkliga massupproret som brukar kallats Euromajdan 2014.

Historien om hur den ryska revolutionen drabbade Ukraina är givetvis inte oproblematiserad, utan tvärtom finns många infallsvinklar och aspekter som förtjänar att studeras och diskuteras. Proyects artikel är långt ifrån sista ordet om denna händelseutveckling, men är ett viktigt bidrag för att erövra den historien. Marxistarkivet har redan publicerat och kommer att publicera flera texter som handlar om denna historia.¹

Louis Proyect (1945-2021) skrev på sin blogg *The Unrepentant Marxist* [Den obotfärdige marxisten] en till synes outsinlig mängd artiklar om Ukraina, den syriska revolutionen, arbetarrörelsens historia, Sverige, film, kultur, osv, osv. Medarbetade regelbundet på vänstersajten *CounterPunch*. Han var påläst och ofta med en skarpt polemisk ton. Tog regelbundet strid med olika personligheter inom vänstern som Noam Chomsky eller stalinistiska figurer som Grover Furr.

Proyect skilde sig tidigt från stora delar av vänstern i sin syn på Euromajdan i Ukraina och gick till attack på de sympatier för utbrytarrepublikerna i Donbas som fanns på sina håll inom vänstern kring 2014. Lägga för ömärke till att *artikeln skrevs redan 2016*.

Louis Proyect hade på 1960- och 1970-talet varit medlem i amerikanska Socialist Workers Party (SWP), knutet till Fjärde internationalen. Han skulle emellertid snabbt bli besviken på dem också, även om han nog in i det sista räknade sig som trotskist i någon bemärkelse. Han skrev mycket om SWP:s historia och utveckling och skulle mot slutet av sitt liv intressera sig starkt för den så kallade Cochran-tendensen inom SWP, som blev utesluten 1953.

Samtidigt med denna artikel publicerar vi ett utdrag ur en av de böcker som Proyect kommenterar, Stephen Velychenkos *Painting Imperialism and Nationalism Red...*

Se: [Rödmålad imperialism och nationalism](#).

¹ På marxistarkivet finns bl a två artiklar av den ukrainska socialisten Hanna Perechoda: [Bolsjevikerna och frågan om östra Ukraina \(1917-1918\)](#) och [När bolsjevikerna bildade en sovjetrepublik i Donbass](#). Se även lästipsen efter artikeln.

För många inom vänstern inskränker sig kunskaperna om Ukraina till några väl idisslade hållpunkter. Victoria Nuland ringde ett telefonsamtal som ledde till att en demokratiskt vald regering störtades och ersattes i en pro-EU-, pro-Nato-kupp. Kuppen baserade sig på en kombination av nynazistiskt våld och ränker. När den antikommunistiska regeringen sedan väl var på plats började dess anhängare inom högern riva ner statyer av Lenin. Och allt detta var bara vad man kunde vänta sig på grund av att Stepan Bandera samarbetade med nazisterna under andra världskriget.²

Detta mikro-perspektiv gör det förstås helt onödigt att bemöda sig om att förstå landets historia eller de inre ekonomiska motsättningar som lett till kronisk instabilitet ända sedan självständigheten 1991.

För den som vill gräva lite mer under ytan har vi nu två nya böcker av ukrainska akademiker som ger ett annat perspektiv på det kaos som uppstått. Stephen Velychenkos *Painting Imperialism and Nationalism Red: The Ukrainian Marxist Critique of Russian Communist Rule in Ukraine 1918-1925* visar i plågsam detalj hur ett frigörelseprojekt från 1917 ledde till att en tsaristisk typ av herravälde bevarades, men nu med beteckningen proletär internationalism.

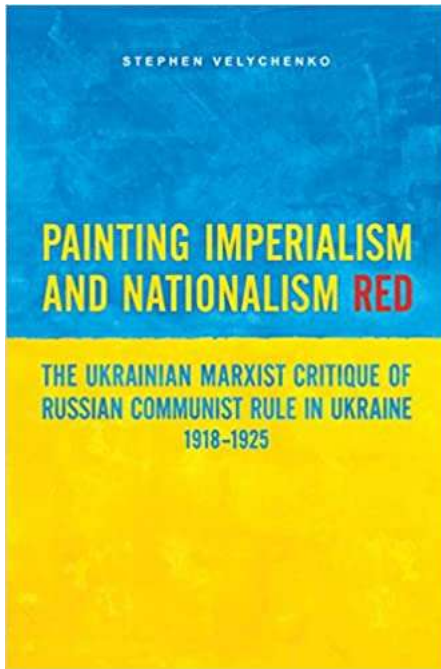

I slutet av september 2014 vältes Ukrainas största Lenin-staty i staden Charkiv

Kort sagt, om man vill veta varför statyer av Lenin rivits ned (som för det första aldrig borde ha rests med tanke på Lenins aversion mot avgudadyrkan) är Velychenkos bok en bra början. Beträffande Euromajdan och dess följder är Yuliya Yurchenkos [sv. transkription Julija Jurtjenko] *Ukraine and the Empire of Capital: From Marketization to Armed Conflict* det allra första försöket till marxistisk analys av det kroniska oligarkväldet i Ukraina. Trots att Jurtjenko stöder Euromajdan skriver hon också att den kidnappades av en flygel inom den härskande klassen som var ute efter att slå vakt om sina snäva profitmål genom att utnyttja nationalistiska stämningar.

Sedan 2014 har jag följt Velychenkos kommentarer om Ukraina i *Krytyka*, en tidskrift som säger sig täcka ämnen som annars inte diskuteras i ukrainska medier, till exempel omstridda historiska händelser, xenofobi, antisemitism, köns- och sexuell diskriminering. Exempelvis kan man där läsa försvar av HBTQ-rättigheter som börjat angripas av ukrainska nationalister och som baseras på det försvar av gayrättigheter som förekom i det tidiga Sovjetunionen. Om man läser *Krytyka* regelbundet kommer man att få en bra förståelse för de komplexiteter i landet som utgör en utmaning för lättvindiga geopolitiska scheman.

² Detta slags vulgära, karikatyrmissiga historieskrivning förekommer även i Sverige. För ett exempel på detta, se [Med historien som fiende – ordföranden i Sveriges Fredsråd](#). För en på fakta baserad redogörelse för dessa händelser, se: [Majdanupproret 2013-14](#).

Till att börja med måste det stå klart att ukrainarna aldrig röstade för att bli en del av Sovjetunionen. Landet blev en sovjetrepublik till följd av att Sovjetunionens kunde diktera villkoren. Trots den ukrainska vänsterns vädjanden om att få bilda en egen socialistisk republik med stöd av de utarmade bönderna och arbetarklassen betraktade Lenin och bolsjevikerna tvångsassimileringen av Ukraina som en revolutionär akt.

Så fort bolsjevikerna tagit makten i oktober 1917 infann sig tendenser till segeryra. Lenin, Trotskij, Bucharin, m fl, betraktade Röda armén inte bara som ett verktyg för att försvara det socialistiska fosterlandet, utan också för att sprida revolutionen bortom landets egna gränser. Även om de aldrig uttryckligen gjorde jämförelsen fanns hos dem en känsla av att de var en 1900-tals version av Napoleons armé, som genom en rad militära kampanjer tågade genom Europa för att driva igenom de normer för borgerlig demokrati som införts i Frankrike.

I teorin kunde Röda arméns intåg i Ukraina 1918 ha lett till sovjetdemokrati, men respekten för lokalbefolkningens rättigheter var liten, den ansågs för efterbliven för att behöva bli tillfrågad.

Rysslands herravälde över Ukraina startade i början av 1700-talet då Peter den store utfärdade ett dekret som förbjöd användning av ukrainska språket i kyrkliga manuskript. Hans efterträdare Katarina den stora gick ännu längre och manade till russifiering av den efterblivna provinsen. 1863 utfärdade Pjotr Valujev, en tsaristisk ämbetsman, en proklamation om att ukrainska språket aldrig existerat, inte existerade, och inte kunde existera.

Som är fallet allmänt innebär språkliga restriktioner också klassmässiga skiljelinjer. Förbud mot kurdiska språket i Turkiet syftar till att hålla dem som talar det språket marginaliserade. Så såg det också ut på Irland där gaeliska fick ge vika för engelska. Eller med katalanska och baskiska i Spanien.

Velychenkos argumentering går ut på att bolsjevikerna stödde rätten till självbestämmande för förtryckta nationer som Irland och Indien, men gjorde ett undantag för Ukraina. Som på Irland blev den förtryckande nationens språk ett utmärkt sätt att utöva kontroll i Ukraina. Städerna dominerade landsbygden och där talade arbetarna och medelklassen ryska (i synnerhet om de var immigranter från Ryssland) eller var tvåspråkiga. Som man kunde förvänta sig var stadsborna också lyhörda för lockropen från ryska revolutionen, eftersom ledarna för den talade deras eget språk och för den proletära revolutionen.

Kommunisterna invecklade sig i självanklagelser genom sitt sätt att tala om sin roll i Ukraina. I oktober 1918 sade Kamenev:

Vi måste klart och otvetydigt slå fast att under den proletära revolutionen i Ryssland är parollen om nationellt självbestämmande [för Ukraina] ett redskap för borgerlig kontrarevolution mot Sovjetryssland.

Jakov Jakolev, en ukrainsk kommunist lojal mot Ryssland, sade i november 1919:

Utan Röda armén kan vi inte räkna med någon framgång för revolutionen i Ukraina, vi kan inte ens räkna med att den ska börja.

När hans trupper intagit Kyiv 1917 sade Michail Muravjev, överste i Röda armén, att ”vi tog med oss denna [sovjet-]makt långt norrifrån och på våra bajonettspetsar”.

Men ingen talade med större auktoritet om Ukraina än Christian Rakovskij, som Lenin utsett till Kremls representant och vars ord var lag. I likhet med Muravjev såg han saker och ting i napoleonska termer. I ett brev till Lenin skrev han: ”Jag överlämnade den regering [som jag] installerat på bajonetter till Ukrainas sovjet.”

Kanske, om sovjetstyret lett till materiella fördelar, kunde det ha kompenserat för de språkliga och kulturella övergrepp vanliga ukrainare fick utstå. Relationerna mellan Ukraina och Ryssland var väl ändå baserade på socialistiska principer? Som man kunde tänka sig var ukrainska socialister lika duktiga som sina ryska motsvarigheter på att hitta ekonomisk ojämlikhet. 1919 sammanställde vänsterekonomer statistik som visade Ukrainas koloniala status inom den nya sovjetstaten. Siffrorna visade att Ukraina exporterat 10 922 tågagnar med förnödenheter till Ryssland (arméns rekvisitioner inte inkluderade) första halvåret det året och importerat 1 737 vagnar med varor. Deras studier visade också att bara 50-65 procent av den angivna ukrainska exporten bestod av livsmedel, eftersom bolsjevikiska gäng bokstavligen roffade åt sig allt de kunde från Ukraina. Som historien visat blir länder som är beroende av jordbruksexport alltid lidande på handeln med industriländer. Sovjetunionen var kanske efterblivet, men det var långt mer industrialiserat än Ukraina.

Hur mycket vänstern i Ukraina än vädjade till sina kamrater att låta landet få bestämma över sitt eget öde fortsatte Kreml att hålla ett fast grepp över landets ekonomi och kultur. Följden blev att det bildades ett rivaliserande kommunistparti som utmanade det som tog sina marschorder från Christian Rakovskij. Även om Stephen Velychenko bemödar sig om att inte låta ideologin påverka sitt akademiska arbete, så är det uppenbart att han skrivit *Painting Imperialism and Nationalism Red* för att visa att det fanns en alternativ väg. Ironiskt nog medger han att även om Ukraina fått utvecklas vid sidan av Sovjetunionen, hade det inte nödvändigtvis inneburit att det skulle ha förvandlats till någon kommunistisk utopi. I avslutningskapitlet slår han an ett sorgesamt och rent av fatalistiskt tonfall:

Men ett självständigt kommunistiskt Ukraina skulle ha gått in i det tjugoförsta århundradet på samma sätt som andra f d länder i Sovjetblocket. I den mån det haft någon legitimitet, som partierna i Kina och Vietnam, genom stöd från flertalet bönder, kunde det fortfarande i likhet med dessa partier ha varit det styrande partiet också idag. Det skulle ha funnits en partidiktatur, men inget massivt inflöde av ryska bosättare, och de allmänna kommunikationerna, ekonomi och utbildning skulle ha varit på ukrainska, inte ryska. Social rörlighet och statusen för invandrare och minoriteter skulle, som i alla andra länder, ha varit beroende av nationalstaten, dvs den ukrainska. Utan mäktiga, politiskt ryssvänliga, neo-sovjetiska grupper baserade i urbana russifierade och en icke assimilerad rysk minoritet, skulle ett icke kommunistiskt Ukraina, i likhet med sina västliga grannar och f d medlemmar av Sovjetblocket, sannolikt ha varit medlem av EU 2004.

Detta för oss vidare till Julija Jurtjenkos *Ukraine and the Empire of Capital* som är mycket mer av en partsinlaga än Velychenkos, som man kan förvänta sig av ett verk publicerat av radikalerna på Pluto Press och inte av University of Toronto Press. Om Velychenkos perspek-

tiv begränsas av att se Ukraina som trolig medlem av EU 2004 är hela syftet med Jurtjenkos bok att skildra den ukrainska revolutionära rörelsens ursprungliga mål att bygga en socialistisk republik.

Hennes bok utmärker sig genom att vara den första genomgången i bokformat på engelska av ukrainsk marxism efter Euromajdan. Den avspeglar hennes ilska över hur demonstranternas målsättningar omintetgjordes av ännu en runda i den svängdörr som ukrainsk politik utgör och som resulterar i att ytterligare en oligark ersätter en annan sedan folket fått nog av korruption, polisbrutalitet, minskad ekonomisk trygghet och ekologisk katastrof.

Hennes kritik är ett brett svep över utvecklingen. Janukovitj, den president som många inom vänstern hyste samma aktning för som för Fidel Castro, blir avslöjad precis som Porosjenko, miljardären som utnyttjade nationalistiska stämningar för att ta över efter Janukovitj. I en opinionsmätning nyligen fick Porosjenko 76 procent negativa omdömen och bara 3 procent av dem som uttalat sig sade sig vara fullt belåtna med hans insatser. Hela syftet med Jurtjenkos bok är att dra undan ridån runt dessa gangsterpresidenter på samma sätt som hunden Toto gjorde med Trollkarlen från Oz.

Med en imponerande uppsättning statistik belyser hon de olika maktblock som har det ukrainska samhället under sträng kontroll. Trots alla myter om att återta landets kulturarv eller myter som tävlar med detta om fördelarna med band till Ryssland är sanningen om Ukraina snarare en långvarig kamp om rovet mellan rivaliserande kombinationer av oligarker-maffia-gangsters, som skaffat sig sina rikedomar på att plundra statsägda tillgångar efter att landet lämnade kommunismen. I allra högsta grad sitter Ukraina fortfarande fast i samma elände som Ryssland under Boris Jeltsin.

För en vänster som föredrar enkla binära uppdelningar var Ukraina ”bra” i öster och ”dåligt” i väster beroende på om inriktningen var att gå med i EU eller Putins planer på en Eurasiatisk ekonomisk union. Jurtjenko ser en mängd maktblock med rötter inte i geografien, utan i speciella ekonomiska block inom tillverkningsindustri och finanskapital, som uppstått under privatiseringarna och där maffiagäng ofta hade en huvudroll.

Trots alla artiklar som behandlade Donetsk som om det vore Rojava var det i själva verket en region öppen för imperialistiska intrång lika mycket som någon annan del av Ukraina. När landet blivit självständigt bildades Särskilda Ekonomiska Zoner, SEZ, och Prioriterade Utvecklingsområden, PUO, som en kompromiss mellan rivaliserande grupper i Kyiv och den uppåtstigande huvudstaden i Donetsk.

Investerare i de särskilda zonerna fick avsevärda skattefördelar, i såväl Mariupol – den påstådda basen för ukrainsk nationalism – och Donetsk. Zonerna lockade till sig starkt inflöde av utländska investeringar, som i själva verket, enligt Jurtjenko, var återanvänt oligarkiskt kapital. Lagstiftningen om de särskilda ekonomiska zonerna i Donetsk prioriterade järnhaltiga metaller, kolgruvor och elproduktion, som samtliga var viktiga inslag i den lokala ekonomin. I stället för att gynna ekonomin och minska regionens beroende av osäkra utländska råvarumarknader gynnades vad hon kallar FIG:s, en förkortning för Finansiella Industrigrupper. Nära hälften av FDI:s i Donetsk kom från finansiella centra offshore som brittiska Jungfruöarna och hade sannolikt sitt ursprung i kapital som lämnat landet i löndom (eller illegalt) innan det återvände till regionen som FDI.

Långt innan Donetsk förvandlades till ett paradiset för investerare förekom klasskonflikter som spädades på av motsättningarna mellan kommunistiska anspråk och förväntningarna bland arbetarna. När kapital trängde in i Donetsk gynnade det inte bara investerare från hela landet och andra områden runt om i världen bröts också de solidaritetsband som funnits i landet under de sista dagarna av kommunistiskt styre. Jurtjenko skriver:

De industriregioner där huvuddelen av landets tunga och lukrativa industri finns koncentrerad, Donbas, var arbetskraften också koncentrerad. Detta bidrog till en stark känsla av enhet bland arbetarna och den delade arbetaridentitet som är så avgörande för mobiliseringen. Det är ingen tillfällighet att Donbas skulle bli epicentrum för rörelsen kring Novorossija och separatism, det var resultatet av en rad till varandra kopplad och komplexa förändringar i regionens socio-ekonomiska karaktär i samband med växande klyftor och ojämlikt fördelad rikedom och den åtföljande förändringen i samhälleligt medvetande som 'herrarna i Donbas' kunde utnyttja. Men vad som 1989 börjat som en social proteströrelse bland över 500 000 kolgruvearbetare och fungerade som en av katalysatorerna till självständighetsrörelsen blev också systematiskt upplöst och fråntagen sin makt genom marknadsreformer och därmed förknippade attacker på arbetarnas rättigheter att organisera sig, förhandla och socialt reproducera sig. Denna upplösning och maktlöshet har haft en stark och varaktig effekt och lett till att befolkningen blivit beroende av den nyliberala kleptokratin av gangsters, korrupta och uppköpta administratörer och liknande.

I likhet med alla andra länder i världen (inklusive USA) verkar läget dystert i Ukraina. Landet är tyngt av skulder, korruption, fascistiska gäng och ett meningslöst krig. Det enda hoppgivande är kanske att 76 procent av befolkningen har negativa erfarenheter av Porosjenkos tid som president. Jurtjenko avslutar med en besk genomgång om vad som väntar hennes landsmän. ”Den andra Majdan ledde inte till den förändring många redan dött för, ändå var det en början, inte slutet, till att de hunsade sätter sig till motvärn. Ukraina går havande med en ny, mer våldsam, Majdan.”

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Ukraina och Oktoberrevolutionen:

Benny Andersson: [Ukraina i väntan på bolsjevikerna](#)

Hanna Perechoda: [När bolsjevikerna bildade en sovjetrepublik i Donbass](#) och [Bolsjevikerna och frågan om östra Ukraina \(1917-1918\)](#)

Stephen Velychenko: [Rödmålad imperialism och nationalism](#)

Marko Bojcun: *The Workers' Movement and the National Question in Ukraine 1897-1918* (2022)

Ukraina under Stalinepoken:

John-Paul Himka: [Den ukrainska nationen på Lenins, Hitlers och Stalins tid](#) (2023)

Zbigniew Marcin Kowalewski: [Erövringen av Ukraina och den ryska imperialismens historia](#)

Leo Trotskij: [För ett fritt oberoende Sovjetukraina](#) (1939)

Ukraina efter Sovjets sammanbrott:

Peter Johnsson: [Majdanupproret 2013-14](#)

Chris Slee: [Östra Ukraina och dess komplexa historia](#)

Nicolas Werth: [Om Putins Ryssland och Ukraina](#)